

- Lennart Spång har åter bidragit med en läsvärd artikel. Denna gång har han begrundat hur medicinen har utvecklats genom tiderna.
- Man har funnit intressanta vikingagravar i Lännäs, Örebro län. Vi har summerat en artikel från Nerikes Allehanda.

I DET HÄR NUMRET:

- Nya rön om den tidiga läkekons-
ten—redan egypti-
erna hade stor
kunskap 2, 3
- Vikingagravar i
Lännäs, Örebro
län 4
- Personliga reflek-
tioner av Bertil
Johansson och
Bertil Wärnberg. 5
- Årets sommarre-
sa—referat 6

Höglandets Fornminnesförening

Nu har sommaren gått över i höst. En utmärkt tid att titta på fornminnen, bortsett från jakt-tiden. Vi håller på med Näs-sjöboken och har varit ute och fotograferat i bland annat Bringetofta och Almesåkra

Tyvär har en av kvarnarna som vi tänkte ha med brunnit ner, vi får se hur vi gör med denna. Tack och lov var det inte den som är mest välbeva-rad.

Till detta nummer har det va-rit svårt att få texter, det måste komma in mer skribenter an-nars orkar vi inte ge ut fyra nummer per år.

Vi vill också passa på att tacka Birgit von Malmborg för hennes fina arbete i sam-band med våra resor, hon

kommer nu att lämna pro-gramkommittén. Vi hoppas att någon tar över stafettpin-nen och fortsätter Birgits mycket omtyckta arbete.

Kom gärna med dina idéer om lämpliga resmål och ut-flykter. Antingen kan du ta upp detta på medlemsmöten eller ring någon i styrelsen eller din kontaktperson.

Redaktionen

Aktuella kontaktpersoner

Aneby:
Bertil Johansson 0380-20707
Maj Målkvist 0380-40059

Eksjö:
Per-Erik Thunström 0381-71114

Jönköping:
Lars Ljungberg 036-92528

Nässjö:
Hilka Elmersson 0380-91189

Sävsjö:
Hilbert Björkdahl 0383-31282

Tranås:
Håkan Rosén 0140-13366

Vetlanda:
Gunnel Granmo 0383-31037

Ordföranden har ordet

Bertil Johansson, Ordförande

Alla föreningar klagar på att de tappar medlemmar och inte får nya. Tack och lov har vår förening inte det proble-met men av våra 99 medlem-mar är det bara ett fåtal som åtar sig uppdrag, kommer på möten och följer med på våra resor. Vi märkte på resan i augusti vilken fin samman-hållning det blir ute på även-tyr i naturen. Min käpphäst är fortfarande att jag önskar att många fler medlemmar vore

aktiva och själva, enskilt eller i grupp, kom med idéer och ordnade någon aktivitet, gärna kommunvis. Just nu behöver vi en ny medlem i programut-skottet. Glädjande nog har vi fått nya kandidater till styrel-sen och en valberedning. Kon-takta mig eller sekreteraren om Du känner att Du kan rycka in någonstans. Alla har något att bidra med – var inte rädd för att visa det! Vi ser också gärna en förnygring

så att även ungdomar kommer med. I förlängningen kanske vi ska satsa på en ungdomsav-delning?

Bertil Johansson

Nya rön om den tidiga läkekonsten— redan egyptierna hade stor kunskap

Vår medlem Lennart Spång skriver här om nya rön gällande utvecklingen av läkekonsten.

”Grekerna har emellertid också beskrivit och tagit starka intryck bl.a. av den egyptiska medicinen”

Vår medicinska och farmakologiska kunskap har långa rötter från Babylonien, Egypten, Indien, Kina och Grekland.

Ofta lyfts den tidiga grekiska medicinhistorien fram genom t.ex. Alkmaion från Kroton och Hippokrates från Kos som början på den naturvetenskapliga medicinen. Vi har haft många skriftliga källor att tillgå i den grekiska antika historien som gjort det lättare att studera deras liv, vilket kan ha bidragit till att grekerna fått en så framskjuten plats. Grekerna har emellertid också beskrivit och tagit starka intryck bl.a. av den egyptiska medicinen, men också översatt från de andra kulturerna, vilket medfört att de också uttolkat mycket i dessa kulturer. Herodotos, en grekisk historieskrivare, besökte Egypten på 400-talet f. Kr. och beskrev hur läkarna där, både män och kvinnor, var specialiserade, t.ex. inom ögonsjukdomar.

Den egyptiska vetenskapliga läkekonsten var mycket äldre än den grekiska.

Redan 2600 f. Kr., alltså mer än 2000 år före grekernas kulturella blomstring blev i Egypten Imhotep känd som läkare åt farao Djoser. Han betraktades sedan som läkekons-

tens gud i ett par tusen år och fanns även som gud parallellt med Askleipos, läkekonstens gud i det antika Grekland.

Det finns också en rad papyrusfynd som beskriver den egyptiska läkekonsten. Tolkningen av dessa har varit mycket svår men numera känner vi till en stor del av innehållet. Det finns också en del formuleringar i dessa som kan följas via Hippokrates skrifter, munken Konstantin Afrikanens översättningar av grekiska skrifter på 1000-talet och senare medeltida översättningar fram till våra västerländska texter.

Genom dessa papyrusrullar kan vi studera hur de egyptiska läkarna kunde både en del anatomi, viss fysiologi, farmakologi och kemi.

Dessa kunskaper kan kanske delvis tillskrivas den religiösa traditionen att de redan för 5000 år sedan bevarade sina döda genom balsamering. För att kunna bevara kropparna i det varma klimatet krävdes bl.a. att inälvorna togs ut och att kropparna preparerades. Genom att många mumier bevarats i årtusenden har vi fått möjlighet att idag studera deras hälsotillstånd med moderna metoder.

Hur var det då att bli sjuk i det antika Egypten och vad kunde den egyptiske läkaren erbjuda?

Sedan tidigare vet vi genom uppgifter på papyrusrullar en del hur de kunde behandla både skador och sjukdomar. Läkarna drog sig inte för att spjåla frakturer, läka sår med antiseptika (kåda och metallsalter, koksalt) och i viss mån antibiotika (från mögelsporer, svampar), operera skallskador, öppna bölder, ge lavemang eller åderlåta. Proteser tillverkades och man kunde behandla många symptom och tillstånd adekvat enligt metoder som gäller än idag.

Nya rön om farmakologin

1860 hittades en mycket lång papyrusrulle i en grav (senare benämnd ”papyrus Ebers”). Rullen innehöll 876 olika recept mot mängder av sjukdomar inom medicin, kirurgi, ortopedi, gynekologi, hud och ögon och daterades till c:a 1500 f. Kr. Genom att analysera alla dessa recept och ytterligare receptfynd har forskare kunnat bilda sig en uppfattning om innehållet och relevansen i de olika beredningarna.

Det senaste året har forskare vid University of Manchester, the KNH Centre for Biomedical Egyptology publicerat resultat som visar att de egyptiska läkarna hade en hel del att erbjuda sina patienter även farmakologiskt. En av forskarna, Dr Jacqueline Campbell, menar även att dessa resultat vänder på uppfattningen att grekerna skulle vara först med rationell medicin och farmakologi.

Under 5 år har hon studerat papyrusrullar med mer än 1000 recept från tiden mellan 1850 till 1200 f. Kr. Genom att också analysera vilka växter som fanns under denna tid i beskrivningar, arkeologiska fynd och genom pollenanalyser, upprättades en flora som kunde jämföras med de olika beskrivningarna av mediciner. Nästa steg var att via alla recepten komma fram till om blandningarna hade någon farmakologisk relevans. Utöver växter fanns ämnen från djurriket, olika metaller och salter. Genomgången visade att i mer än hälften av recepten gick det att identifiera både hur de var framställda och huruvida de kunde fungera. För ytterligare omkring 150 recept kunde Dr Campbell få fram om de skulle fungera eller ej och den sista fjärdedelen gick inte att identifiera så att man kunde avgöra vad medicinen var avsedd för. Genom att jämföra innehållet i egyptiernas mediciner med en modern farmakopé (en farmakologisk innehållsförteckning och beskrivning av medicinberedning) kunde Dr Campbell finna att 62 % av ämnena beskrivna på papyrusrullarna fortfarande var i bruk 1970 antingen i sin naturliga form eller syntetiskt framställda.

De egyptiska läkarna kunde framställa sina mediciner med tekniker som känns igen idag. De kunde t.ex. koncentrera, späda ut, mala och extrahera sina ämnen i alkohol eller syror och konservera för senare bruk; detta utan att ha någon egentlig kunskap om kemi. Trots detta kunde de framställa det mesta utom injektionsmediciner. Tabletter, dekokter, lavemang, pastor, stolpiller,

salvor, gurgelvatten, ögondroppar, pulver, puder och även preventivmedel i form av pessar. Inhalationsmedel var också vanliga liksom olika rökelse för att rensa luft. Hur fungerade då dessa olika mediciner? Enligt Campbells forskning hade över 60% av beredningarna terapeutisk effekt i nivå med läkemedel använda de senaste 50 åren.

Vilka läkemedel fanns då att tillgå?

Mot förstoppning fanns förutom olika lavemang laxativ som ricinolja, bulkmedel som fikon och kostfiber. Mot magkatarr förskrevs kalciumkarbonat i pulverform, och mot diarré pulver från Johannesträd och kaolin eller medicin som slappar av tarmmuskulatur och minskar tarmrörligheten. Kummin och koriander var effektiva mot gaser och kramper i tarmen. Medicin mot hemorrojdsmärta fanns också genom stolpiller med hampa. Parasiter som bandmask, löss och bilharzia hade man också förhållandevis effektiva medel mot.

Vid sårbehandling tog man till kåda, salpeter och koksalt men även möjligt bröd som hade antibiotikaeffekt. Man har även funnit spår av tetracyklin, ett idag mycket använt antibiotikum framställt av streptomycessvampar. Det var även vanligt att använda honung – idag kan det tas till vid antibiotikaresistens i sår. Det torkar ur och minskar bakterieväxten.

Ett annat spännande exempel ur den egyptiska receptfloran var sellerifrön mot smärta. Det skulle tuggas och sköljas ned med lite alkohol. Idag bedrivs forskning kring selleri för dess

antireumatiska effekter. Man hade andra effektiva medel mot smärta. Opium var känt sedan länge.

Egyptierna långt före grekerna.

Redan Homeros beskrev i Odyssén c:a 750 f. Kr. den egyptiska medicinen positivt. Herodotos beskrev på 400-talet f. Kr. tillgången på olika specialiteter. Det fanns även etiska förhållningsregler och principer beskrivna liksom hur man gör kliniska observationer. Homeros beskrev också hur den bördiga jorden gav förutsättningar för olika läkande örter. Genom den aktuella forskningen från England och Egypten framstår det ännu tydligare att egyptierna tidigt även var goda farmakologer.

Litteratur

Nilsson/Peterson: Medicinens Idéhistoria, 1998

Fähraeus: Läkekonsstens historia 1970

Pain: Health-Care plan in ancient Egypt? New Scientist Magazine 2634

Renfrew/Bahn: Archaeology 4th ed 2004.

Lennart Spång

Vikingagravar i Lännäs, Örebro län

Vi hittade en intressant artikel om 6 vikingagravar man nyligen funnit i Lännäs, sydöst om Örebro, bredvid den nuvarande kyrkogården. Arkeolog Martin Edlund kontaktades och vi fick tillstånd att publicera lite text om fyndet och några bilder från artikeln i Nerikes Allehanda. Vi tackar Martin för detta!

Arkeolog Martin Edlund säger: ”Det är sensationellt med ett så gammalt gravfält i området”. Man hittade gravarna vid en förundersökning i samband med bygget av församlingshemmet i Lännäs. Bland annat hittade man glaspärlor som man uppskattar vara från 1000-talet.

Placeringen är en bit från den befintliga kyrkogården, vilket antyder att det kan ha funnits en tidigare kyrka vid platsen. Detta stöds av att man funnit stolphål i området också. De första kyrkorna var, som ni kanske vet, stavkyrkor och alltså byggda i trä. Därför finns bara de stenskodda stolphålen bevarade om det finns något.

I tre gravar har man gjort skelettfynd, glaspärlorna hittades i samband med ett kvinnligt kranium. I samma grav fanns även en kniv vid kvinnans fötter. Det var vanligt att man skickade med redskap för livet efter detta på detta sätt.

I Örebro län har man bara funnit lämningar av kyrkogårdar från övergången mellan sen vikingatid till tidig

medeltid på en plats tidigare, närmare bestämt i Husby vid Glanshammar.

Lars Ljungberg

En grav ovan och pärlor nedan enligt artikeln.

”Placeringen är en bit från den befintliga kyrkogården, vilket antyder att det kan ha funnits en tidigare kyrka vid platsen.”

Samhällsförändringar i äldre tider

Det har alltid funnits pådrivare/ledare som strävat efter förändring och effektivisering, vilket bidragit till samhällets utveckling. Under tidsepoken 1500 f. Kr till 1000 e. Kr genomgick samhället olika slags förändringar. Den äldre hundareindelningen som hade sin givna koppling till förhållandena under vikingatiden och dess ledungsväsende med skeppslag ändrade benämning och blev i Magnus Erikssons landslag häradsindelning. Förändringarna skedde efterhand som sociala och ekonomiska förhållanden ändrades och man fick skillnader i förmögen-

het och gravskick. Införandet av privat äganderätt gav sociala skillnader som drastiskt förändrade bebyggelsestrukturen och gav upphov till centrala områden. Förändringar skedde genom juridiska beslut inom ramen för en tidig statsbildning, framkallade av ett behov av inre samling och enighet samt ideologiska och religiösa livsåskådningar. Utvecklingen går från enkla till mera avancerade system. Genom kontakter med en större omvärld kom det att bli språngvisa förändringar och över hela den angivna perioden sker det så stora förändringar att det måste

finnas många olika orsaker. Man har konstaterat att stora förändringar i samhället har skett speciellt vid övergången till och under yngre järnålder.

Bertil Johansson

Bertil Johansson skriver lite om sina funderingar kring samhällsförändringarna.

Ölandsbesök

Jag var med min hustru och släktingar på Öland i september. Det var skördefest och ett antal loppmarknader. En av de bättre, som liknar antikaffär, var på Skede Mosse gård. Där fanns också ett museum med en utställning om den öländska hästen. I boken Ölandshästar står det: "under forntiden tillvaratog man förutom hästens kött även dess skinn och tagel. Säkert har man också mjölkat stona. Också hästens ben, liksom andra husdjurs, var användbara till mycket. I den äldre Eketorps borg fanns skridskor, kammar, pryglar, nålar och beslag till-

verkade av hästben. Varje gård i borgen hade 1-2 hästar." I boken står också: "En stor del av benen i offermossen, Skedemosse, var efter häst. Ca 600 år senare på handelsplatsen Köpingsvik från 1000-1100 e Kr kan man fortfarande räkna hästen till slaktdjuren." På museets andra våning såg jag bilder av ett stort guldfynd som gjorts på gården; ett av Sveriges största. Dessutom en bild av "den levande ismannen" som hittades i Alperna för några år sedan. På den finaste loppmarknaden träffade vi innehavaren och blev väl mottagna. Det visade sig vara Ulf Levin från

Växjö och det var han som gjort bilden av ismannen Ötzi. Det var också han som guidade vid fornminnesföreningens besök i Växjö och han hade haft planer på att återgälda besöket. Han välkomnade också föreningen till Öland där det finns mycket att visa. Jag tycker att vi någon gång bör bjuda in Växjö Fornminnesförening till vårt område och dessutom tycker jag det vore en bra idé att förlägga en tvådagars resa till Öland.

Bertil Wärnberg

Bertil Wärnberg har besökt Öland nyligen och skriver lite om denna resa.

Höglandets Fornminnesförening

Telefon: 0380-207 07
(Ordförande Bertil Johansson)

Redaktion:
Michael Wallin
Lars Ljungberg

E-post:
nyhet@fornminne-hogland.se

Vi finns på webben, besök oss på:
<http://www.fornminne-hogland.se>

Webbansvarig: Lars Ljungberg

Årets sommarresa—referat

Årets sommarresa gick till östkusten, närmare bestämt Misterhult, Gamleby och Loftahammar. I Misterhult tittade vi på den gamla kyrkan, med en unik, medeltida madonna-statyett, och vi såg Misterhults gård vid ett kort stopp. Vägen mellan kyrkan och gården består av en kastanjepark och –allé. Dessutom tittade vi på ett stort gravfält en bit från havet, Snäckedal heter det. Philip Seward var vår guide och pratade mycket initierat om forntiden, landhöjningen och själva gravfältet.

Därefter gick resan till Gamleby där vi åt vår medhavda matsäck i ösregn och slogs med getingarna. Sedan blev vi guidade av Erik Kihlstedt till ett trekantigt torg, det gick förr tre vägar till Gamleby och därför blev torget trekantigt. I närheten av torget finns Gamleby (gamla Väster-vik) gamla kyrka som det bara finns en del av en vägg bevarat av.

Sedan gick resan tillsammans med Erik till Lofta där vi gick en bit på Loftaleden med en rullstensås och ett gravröse, Stångerör, från bronsåldern. En bit därifrån tittade vi på ristningar, Vittingehällarna och Utrikesstenen som är mycket välkänd i arkeologikretsar. Lite konstigt var det att ristningarna inte är ifyllda. Efter en lång och händelserik dag gick färden hem till Höglandet.

Michael Wallin

